

UMETNOST

MESEČNIK ZA UMETNIŠKO KULTURO

LETO V.

1940/1941-XIX

IZDAJA BIBLIOFILSKA ZALOŽBA V LJUBLJANI

II 58545

030024037

UREDILA MIHA MALES IN MARTIN BENČINA

Natisnila Narodna tiskarna d. d. v Ljubljani

K A Z A L O

ČLANKI

Benco Silvio — Prva razstava modernih umetnikov v italijanski Sloveniji	276	Réau Louis — Umetnost v Sovjetski Rusiji	67
Benčina Martin — Neznane risbe Janeza Šubica	300	Stadler Eda — Angleški slikar William Blake	50
Benčina Martin — Petstoletnica Gutenbergovega izuma	168	Stadler Eda — Ilija Jefimovič Rjepin	73
Conev Kiril — Bolgarsko slikarstvo na novih potih	232	Stadler Eda — Peter Pavel Rubens	164
Karlovšek Jože — Slovenska lipa	43	Stadler Eda — Vasilij Vasiljevič Vereščagin	22
Dr. Kos F. — Slikar Madon	259	Dr. Stelè France — H. G. Prusheck — Perušek	3
Dr. Ložar Rajko — Gregor Perušek	14	Dr. Stelè France — Ljubljana kot umetnostno središče	138
Dr. Ložar Rajko — Slikar Maksim Sedej	105	Šantel Saša — Medaljer Stane Dremelj	124
Maleš Miha — F. Mesesnel in M. Maleš	250	Šantel Saša — Razstava slik in risb Rika Debenjaka	86
Maleš Miha — Slovenski grafik Dragotin Poljanec	197	Dr. Šijanec Franjo — Pregled zgodovine slovenske likovne umetnosti	5, 36, 88, 143, 182, 253, 288
Meštrovič Ivan — Misli o umetnosti	35	Tigoli Carlo — Razstava slovenskih slikarjev in kiparjev	284
Dr. Natlačen Marko — Zgodovinske slike g. G. A. Kosa	77	Tratnik Fran — Spominu dr. Antona Korošca	201
Dr. Natlačen Marko — Odlikovanje Riharda Jakopiča	210		
Picasso Pablo — Misli o umetnosti	48, 56, 57		
Popov Ivan — Bolgarsko slikarstvo v preteklosti in sedanjosti	227		

DRAMATSKA DELA

Gabriele D'Annunzio — Alojz Gradnik — Sen jesenskega zatona	317—332
---	---------

SEZNAM PODOB

Beševič Nikola	31	Kralj France	32
Bodnarov Stevan	30	Kregar Stane	288, 289
Debenjak Riko	87, 89—95, 154—160	Kühner Franc	220
Dremelj Stane	124, 125, 127, 128	Kupfer Marija	55, 64
Galerija Obersnel v Ljubljani	247	Ljubljana kot umetnostno središče	132—137, 138
Gaspari Maksim	27, 246, 313	Maleš Miha	21, 59, 85, 103, 153, 193, 195, 217, 224, 249, 278, 279, 310
Globočnik Olaf	57, 284, 285	Meštrovič Ivan	37—39, 41
Gorše France	29, 293	Mirković Ivan	129—131
Grofija v Celju	183—185, 187, 188	Mušič Zoran	282, 283
Jakac Božidar	169, 171, 172—177, 179	Omersa Nikolaj	280, 281
Jakob Karel	218, 219	Perušek H. G.	3—5, 7, 8, 9, 14
Jakopič Rihard	211	Pirnat Nikolaj	61—63
Kalin Boris	298	Poetovio	145, 147, 148
Kalin Zdenko	296, 297	Poljanec Dragotin	197, 199, 200, 202—207
Kos Gojmir Anton	77—81, 292		
Koželj Anton	46		

Pregelj Marij	276, 277	Emanuilova Vaska	245
Putrich Karel	294, 295	Funev Ivan	230, 231
Remec Bara	151	Gačev V.	244
Repič Alojzij	272, 273, 315	Goya Francisco	274, 275
Sagadin Albin	214	Grnev Konstantin	242
Sajevic Ivan	314	Grocholski St.	53
Sajovic Evgen	290, 291	Gutenberg	196
Sedej Maksim 104, 107, 109, 110—121, 223	286, 287	Hynais Vojtěch	301
Slovenske izkopanine	88, 149	Lutkarska umetnost v Parizu	12, 13
Slovenski narodni običaji	45	Majstora Vl. Dim.	238
Smerdu Frančišek	299	Mandev C.	245
Smrekar Henrik	56, 221, 222	Michelangelo	269
Sternen Matej	82, 83, 208	Minne Georges	15
Šantel Saša	312	Morgari Rodolfo	271
Šantel Avgusta	312	Moskovska šola XVII. st.	71
Šubic Janez	300, 302, 303, 305	Nenov Ivan	234, 235
Tratnik Fran	209	Nenova Savova Ekaterina	237
Vavpotič Bruno	180	Obreškov B.	239
Vavpotič Ivan	181	Pejkov Asen	102
Vesel Ferdo	316	Petrov	69
Vidović Emanuel	28, 306—309	Picasso Pablo	47, 49
Tuji mojstri		Rjepin Ilija Jefimovič	73, 75
Aleksandrov Z.	240	Rubens P. P.	165
Alšeh E.	239	Rubensova šola	167
Barakov V.	243	Raffael	258, 260—268, 270
Blake William	51	Rubljov Andrej	70
Buenos Aires — Nar. muzej	10, 11	Skitnik Sirak	235
Carrière Eugène	123	Stojkov V.	229
Cončeva Mara	241	Vautier Renée	16
Conev Kiril	233	Venev St.	243
Cornet Paul	17	Vereščagin Vasilij Vasiljevič	23
Degas Edgar	123	Vješin Jaroslav	191
		Wierusz-Kowalski A.	189
		Zamorska primitivna plastika	251, 311

IZ UMETNIŠKEGA SVETA

Poročila in ocene 28, 60, 96, 154, 212, 255

UMETNIŠKE PRILOGE V V. LETNIKU:

Jakac Božidar (št. 6—7), Franc Jelovšek (št. 4—5), Gojmir Anton Kos (št. 3),
H. G. Perušek (št. 1), V. Stojkov (št. 8).

S pesniškimi prispevki so zastopani z izvirniki in s prevodi: Dobriša Cesarić, Hedvika Diestel, Ivan Dornik, Maksim Gaspari, J. W. Goethe, Cvetko Golar, Alojz Gradnik, Hafis, Vladimir Hlebnikov, Miran Jarc, Miroslav Krleža, Dušan Ludvik, K. H. Mácha, Miha Maleš, Vladimir Nazor, Juan Ramonez Jimenez, Marjan Savinšek, Leopold Stanek, Karel Širok, A. Branko Šimić, Dragutin Tadijanović, Dario de Tuoni, Tin Ujević, Egidij Vohnjač.

Risba M. Langusa (1824)

BIBLIOFILSKA ZALOŽBA

LJUBLJANA, POD TURNOM 5

P. n.

Velespoštovani!

Za bližnjo stoletnico smrti našega največjega pesnika Franceta Prešerna je treba že sedaj misliti na to, kako bomo najlepše počastili njegov spomin in se ponovno poglobili v njegove nesmrtnne pesmi. Zaradi tega se je odločila naša založba lotiti se težavne naloge, da prične z izdajo ilustriranih Prešernovih del po naših najboljših likovnih umetnikih.

Izdaje bomo uredili takole: Vsaka pesnitev bo izšla v izvirnem Prešernovem besedilu v posebni knjižici s štiri-najstimi izvirnimi ilustracijami, poleg tega bo v vsaki knjižici

tudi še podoba pesnika, vsaka od drugega umetnika. Razlago pesmi in opombe k podobam bo napisal urednik »Umetnosti« Martin Benčina. Knjižice bodo tiskane na finem umetniškem papirju v dveh barvah v šestnajsterki (19×14 centimetrov) in bodo obsegale po 32 strani.

CENA POSAMEZNI MEHKO VEZANI KNJIŽICI BO DIN 35.—

CENA POSAMEZNI V POLUSNJE VEZANI KNJIŽICI BO DIN 50.—

Na leto bo izšlo 6 knjižic, v prvem letniku: Strunam, Dekletam, Pod oknom, Prošnja, Kam? in Ukazi, ki bodo vsebovale 104 ilustracije najboljših slovenskih slikarjev, kiparjev in grafikov!

Vsako pesem bo ilustriralo do 10 naših najboljših likovnih umetnikov, kar bo posebnost zase, ker bomo na ta način videli, kako različno dojema vsak umetnik Prešernove pesnitve!

Pesnitev »STRUNAM«, ki je že izšla, je opremljena z ilustracijami Kurz v. Goldensteina, Langusa, Kobilce, Sedeja, Goršeta, Maleša, Globočnika, Jakca, Černigoja, Pregljeve, Smrekarja, Vavpotiča in Karpellusa, »Dekleta« bodo opremljene s podobami Langusa, Cetinoviča, Gorjupa, Pavlovca, Galande, Kobilce, Goršeta, Sirka, Gasparija, Pregljeve, Tratnika, Kupferjeve, Sedeja in Maleša. »Pod oknom« pa z ilustracijami Karpellusa, Smrekarja, Čarga, Pregljeve in drugih.

CENA ZA CELOLETNI MEHKO VEZANI I. LETNIK, TO JE ZA ŠEST KNJIŽIC, KI SO NAVEDENE ZGORAJ, JE DIN 180.—, PLAČLJIVO PO DIN 30.— OB IZIDU VSAKE KNJIGE. NAROČNIKI POSAMEZNIH IZVODOV PA PLAČAJO KOT ŽE OMENJENO DIN 35.— OZIROMA DIN 50.— ZA VSAKO KNJIŽICO. CENA ZA CELOTNI V POLUSNJE VEZANI LETNIK PA JE DIN 270.—, PLAČLJIVO PO DIN 45.— OB IZIDU VSAKE KNJIGE.

Prosim Vas, da nam z obratno pošto sporočite Vaše cenj. naročilo, v katerem izvolite zlasti točno navesti, ali se naročate na posamezne publikacije, ali pa na celotni cikel I. letnika, dalje ali na mehko vezano izdajo, ali pa v polusnje vezano izdajo. Pošiljke odpremimo na račun in nevarnost naročnikov. Morebitna zamuda v dobavi ne odveže od naročila, skrbeli pa bomo za točno izhajanje naših publikacij po napovedanem programu.

BIBLIOFILSKA ZALOŽBA, LJUBLJANA, POD TURNOM 5.

UMETNOST

MESEČNIK
ZA
UMETNIŠKO
KULTURO

NOVI V. LETNIK „UMETNOSTI“

OPOZORILO NAŠIM CENJENIM NAROČNIKOM!

Z današnjo 1. številko prične novi V. letnik »UMETNOSTI«, ki se zaključí 31. avgusta 1941. Revija bo tudi v bodoče izhajala dvanaajstkrat na leto, redno vsakega prvega v mesecu in bo prinašala kot doslej obširne ilustrirane pregleda iz domače in tuje likovne umetnosti, zanimiva poročila o smereh v umetnosti tujih kulturnih narodov, zlasti slovanskih, pesniške prispevke, novice iz umetniškega sveta itd. Posebej opozarjamo na dr. Šijančev pregled zgodovine slovenske likovne umetnosti, ki bo izhajal vse leto in bo opremljen s podobami.

»UMETNOST« bo tudi v novem letniku bogato ilustrirana s podobami domačih in tujih umetnikov, glavna pažnja bo seveda posvečena domačim umetniško pomembnim dogodkom.

Izkušnja je pokazala, da je bil le majhen del naročnikov naročen na izdajo na navadnem ilustracijskem papirju, zato smo to izdajo z novim letnikom opustili in se odločili za enotno izdajo za vse naročnike brez izjeme, na prvovrstnem specialnem papirju za umetnostni tisk. Izbira papirja, ki smo ga naročili za ves letnik, je bila taka, da bo zlasti omogočena brezhibna reprodukcija podob. Revija bo tudi zopet broširana v kartonaste platnice, da se ne bo pri razpošiljanju poškodovala. Osnutek za ovitek je izdelal inž. arh. Stanislav Rohrmann. Kvaliteti papirja odgovarjajoče se je moral spremeniti tudi format revije, kar pa »UMETNOSTI« ne bo v škodo, ker smo na ta način prišli do res sodobne moderne revijalne oblike, ki bo trajna.

Naročnino za V. letnik »UMETNOSTI« za vseh 12 števil (1. septembra 1940 do 31. avgusta 1941) smo določili enako za vse naročnike in znaša din 130.— (en sto trideset), ki je plačljiva tudi v dveh polletnih obrokih. Za inozemstvo znaša letna naročnina din 20.— več.

Naročnina se plačuje na naš čekovni račun št. 17.794, ki se glasi: »UMETNOST, mesečnik za umetniško kulturo — uprava Ljubljana«.

Glede na visoko podražitev papirja in zvišanje tiskarskih stroškov, je cena »UMETNOSTI« še vedno izredno nizka, prosimo pa vse naše cenjene naročnike, da nam po možnosti nakažejo celoletno, ali pa vsaj polletno naročnino, ker moramo vse tiskarske in druge stroške poravnati sproti v gotovini. Obenem prosimo tudi za plačilo vseh zaostankov za prejšnje letnike.

Vse naročnike prosimo da nam tudi v novem letniku ohranijo svojo naklonjenost in pridobivajo nove naročnike in prijatelje »UMETNOSTI«.

UPRAVA IN UREDNIŠTVO »UMETNOSTI«,
LJUBLJANA — POD TURNOM 5.

»UMETNOST« — mesečnik za umetniško kulturo. V. letnik izhaja vsakega prvega v mesecu od 1. sept. 1940. do 31. avg. 1941. Celoletna naročnina znaša din 130.— za vse naročnike brez izjeme, za inozemstvo din 20.— več. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Pod turnom 5. Poštno hranilnični račun št. 17.794. Nenaročeno gradivo se ne vrača. Reklamacije se priznajo le prvi mesec po izidu številke. Izdaja Bibliofilska založba v Ljubljani. Za uredništvo odgovarja Miha Maleš. Tisk Narodne tiskarne d. d. v Ljubljani — Predstavnik Fran Jeran.

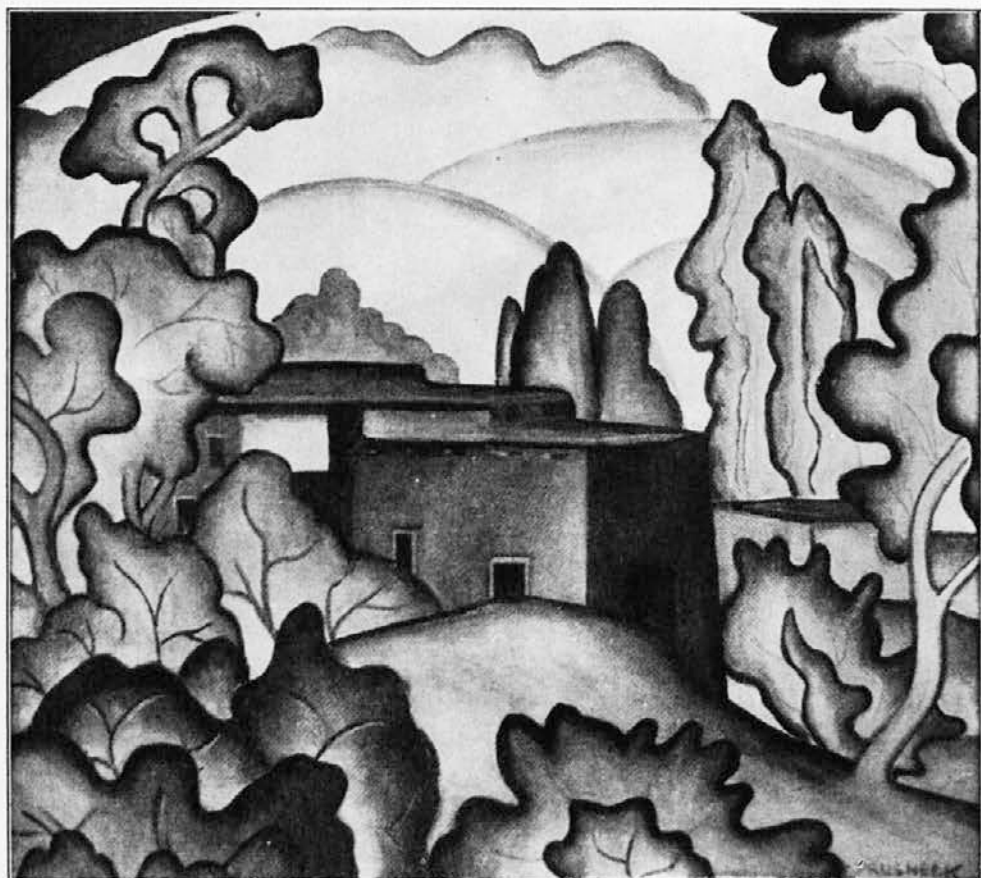
H. G. Perušek — Lastna podoba

H. G. PRUSHECK — PERUŠEK

1887 — 1940

V Clevelandu v Združenih državah Sev. Amerike je dne 7. jun. 1940 umrl slikar Gregor Perušek, ki se je proslavil v svoji novi domovini pod amerikaniziranim imenom Harvey Gregory Prusheck. Rojen je bil l. 1887 v Jelovcu pri Sodražici in je l. 1906 odšel v Ameriko. Svoj umetniški poklic je našel ob vagabundiranju in iskanju ročnega dela, ki je značilno za toliko in toliko naših mladih izseljencev. Ves ta čas se je namreč baval z risanjem, pozneje tudi z oljnim slikarstvom in rezbarjenjem. Svojih zadnjih 25 let je preživel v najožjem stiku s slovenskim javnim življenjem v največjih slovenskih kolonijah v Clevelandu in v Chicagu. V Clevelandu je ustanovil l. 1926 Jugoslovansko šolo moderne umetnosti, katero je vodil do smrti. L. 1929 je obiskal domovino in navezal tesne stike z našim kulturnim življenjem, ki jih je poslej zvesto gojil. Od l. 1916, odkar se je posvetil samo umetništvu, je izvršil ogromno število del v olju in grafičnem načinu. Nadvse zanimiv je njegov umetniški razvoj od nekoliko zanešenega slikarja realista do ekspresionista, v katerem so se skrižale modernistične slikarske težnje z vtisi indijanskega likovnega snovanja. Tem so se v zadnjem desetletju življenja pridružili vtisi iz domovine, predvsem njenega ljudsko umetnostnega

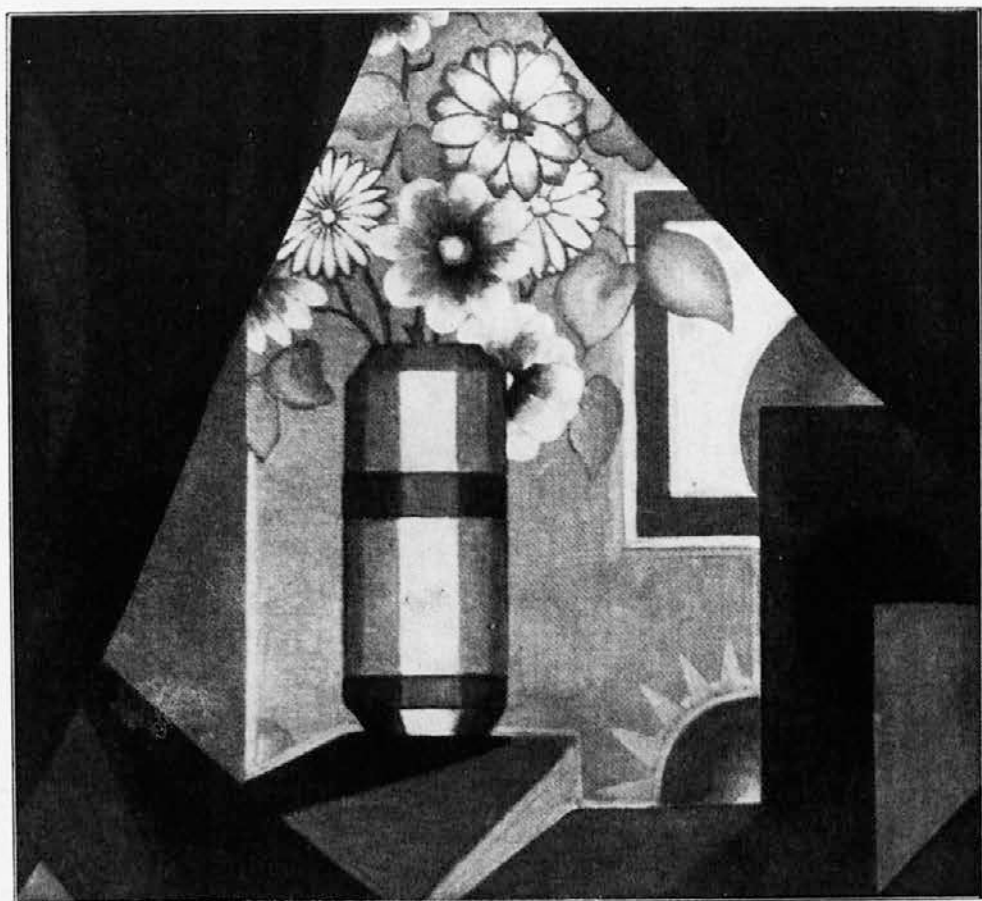

H. G. Perušek — Pokrajina iz Arizone

ozračja in dali njegovi umetnosti končno označbo, po kateri se to njegovo delo uvršča med najzanimivejše izraze sodobnega slovenskega umetništva. Ne samo s hotenjem ampak z vso svojo dušo je bil Perušek v tem svojem življenjskem razdobju slovenski umetnik. Kakšen bo odmev njegovega umetniškega pobudništva med ameriškimi Slovenci, bo pokazala bližnja bodočnost.

S Peruškom, ki je kot umetnik in človek najznačilnejši sad izseljeniškega ozračja, je slovenska izseljeniška kultura dosegla doslej enega svojih najvišjih vrhov in obenem potrdilo, da more tudi to doslej kot raznarodovalno razupito ozračje postati narodno kulturno tvorno. Slovenska umetnostna zgodovina si je s Peruškom napisala zanimiv in trajno pomemben list.

Francè Stelè

H. G. Perušek — Tihožitje

Fr. Šijanec

PREGLED ZGODOVINE SLOVENSKE LIKOVNE UMETNOSTI

Slovenci smo pričeli raziskovati svojo kulturno in umetnostno preteklost naravno šele po nastanku preporodne književnosti, dasi sega naše obče zgodovino pisje preko Valvasorja že v srednji vek. Pod vplivom romantično historicistične miselnosti in v znamenju borbe za narodni obstoj in jezikovno veljavo sta še preko 19. stol. prvenstveno obvladali domoznanstvena polja jezikoslovje in literarna zgodovina. Spoznavanje splošnih estetskih in posebnih likovnoumetnostnih vrednot je dozorevalo sočasno s slovensko moderno okrog 1900, z nastopom simbolizma, impresionizma in larpurlartizma, ki so glavne

miselne podlage psihološko kritični razlagi umetnine in njenega okolja. Enaki idejni vidiki in duhu časa odgovarjajoče potrebe kakor pri drugih narodih so tudi Slovencem odprli novo področje raziskovanja in tolmačenja svoje preteklosti. Bogastvo narodove kulture je z novimi znanstvenimi sredstvi, vpoštevajočimi vrednost individualnega čustvovanja in subjektivno intuitivnega izražanja, predočeno še mnogo bolj jasno in resnično. Slovenska umetnina je zaživela v takem zrelšču kot polnovreden in avtonomen estetski organizem, ki je oblikovan po svojih lastnih zakonih, zgodovinsko časovno ali duhovno ozadje pa je določalo nujnost njene snovi, vsebine in forme. Končno je še dobila svoje umetnostno geografsko mesto v vrsti sorodnih stremljenj in v teku splošnega evropskega razvoja.

Naša sodobna umetnostnozgodovinska veda, ki šteje med svoje najpomembnejše utemeljitelje Avguština Stegenška († 1920), Viktorja Steško, Izidorja Cankarja, Francéta Steléta in Vojeslava Moléta, je ustvarila temelje sistematskemu znanstvenemu odkrivanju slovenskih umetnostnih izročil in del, proučevala je in dognala osnovne poteze stilnega razvoja v slikarstvu, kiparstvu in stavbarstvu. Z ustanovitvijo stolice za zgodovino umetnosti in arheologijo na ljubljanski univerzi (1920), Narodne Galerije (1918) in Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani (1939) so uresničene najvišje težnje na poti k organizaciji potrebnih znanstvenih naprav in ustanov, ki naj odslej posvečajo najskrbnejšo vneto poglobitvi in pomnožitvi nalog umetnostnega proučavanja. Vse to plodonosno in naglo se razvijajoče delovanje, po danih sposobnostih in močeh najintenzivnejše negovanje umetnostne kulture in naobrazbe, obeta kljub razumljivim težkočam ob pričetku zaželjene uspehe v bodoče, saj je bilo in bo možno le v lastni nacionalni državi, ki je zedinila večino slovenskega naroda in mu tako zajamčila neoviran kulturni in socialni napredek.

V zadnjih dvajsetih letih se je zato znatno razvijalo in spopolnjevalo konzervatorsko, muzejsko in publicistično delo in to kljub pomanjkljivostim zakonodajne zaščite arhivalij, zgodovinskih in umetnostnih spomenikov ter ob zelo skromnih dotacijah. Glavne javne zbirke se nahajajo v državnem Narodnem muzeju, v državnem Etnografskem muzeju in v Narodni galeriji v Ljubljani, kjer so zbrana številna reprezentativna dela slovenske likovne umetnosti, bodisi predmeti tipične ljudske umetnostne produkcije, bodisi umetnine naših velikih mojstrov slikarstva in kiparstva. Tudi reorganizirani in sodobno urejeni Pokrajinski muzej v Mariboru, mestni in krajevni muzeji v Ljubljani, Ptuj, Celju so marljivi zbiratelji in varuhi mestne in podeželske tradicije. Krajevna zbirateljska pobuda v narodopisnem delokrogu tekmuje še drugod, na pr. v Kamniku z znamenito zasebno Sadnikarjevo zbirko, v Novem mestu, Murski Soboti, Škofji Loki, Krškem. Pravkar nastaja v Ljubljani nova zgradba Moderne galerije in nedolgo bo tudi uspela

H. G. Perušek — Na bregu

H. G. Perušek — Loški potok

H. G. Perušek — Cvetje s steklenico

akcija za ustanovitev Umetniške akademije v Ljubljani, kjer je doslej za silo odpomogla umetniška šola »Probuda«.

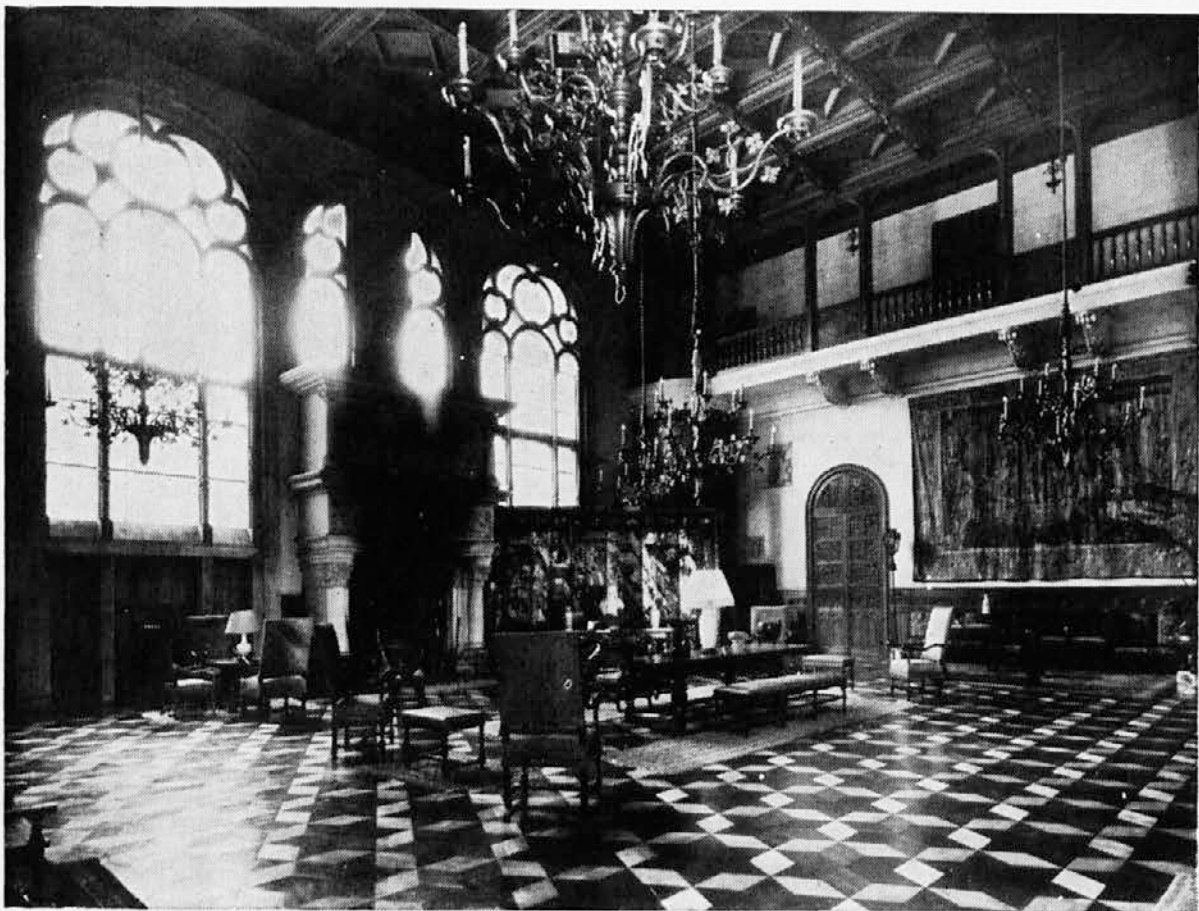
Spomeniškemu uradu v Ljubljani (ustanovlj. 1913 in reorganiz. po vojni za območje Slovenije) je poverjena prevažna naloga zaščite, restavriranja in proučevanja umetnostnih spomenikov in starin. Delo, ki je bilo tu storjeno v obeh zadnjih desetletjih, je silovito razširilo poznanje slovenske umetnostne preteklosti, je ustvarilo skupno z znanstveno metodično šolo Cankarjeve univerzitetne stolice temeljno podlago sodobno sistematski slovenski umetnostno zgodovinski vedi in je tako neprecenljivega pomena za slovensko kulturo. Danes imamo pet umetnostno topografskih opisov, to so Stegenškova Dekanija Gornjegrajska (1905) in Konjiška dekanija (1909), Stelétov okraj Kamnik in Maroltov opis cerkvenih spomenikov Celja in Dekanije Vrhnike. Vsestranska pobuda se marljivo uveljavlja v strokovnih znanstvenih in umetniških krogih, v zgodovinskih in muzejskih društvih širom Slovenije, to pa največ ob podpori javnih samoupravnih, mestnih in banovinskih oblasti. V prvi vrsti je treba omeniti Umetnostno zgodovinsko društvo v Ljubljani (ustanovlj. 1921), ki izdaja svojo redno letno publikacijo Zbornik za umetnostno zgodovino (ZUZ, I. letnik 1921). V njem izhajajo sistematska bibliografija slovenske strokovne publicistike, varstvo spomenikov iz konzervatorjevih poročil, topografske priloge, in večina strokovnih razprav. Kakor delujejo v Ljubljani Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo in zbornik za narodopisje Etnolog, tako razvija živahno aktivnost v Mariboru Časopis za zgodovino in narodopisje, periodično glasilo Zgodovinskega društva v Mariboru, naj-

H. G. Perušek — Gozd

ožjega druga in sodelavca ondotnega Muzejskega društva. V obsežni vrsti strokovnih knjižnih izdaj je temeljnega znanstvenega pomena za slovensko umetnostno zgodovinsko šolo poleg že naštetih topografskih del še zlasti troje: Izidor Cankar, Uvod v umevanje likovne umetnosti (Sistematika stila) 1925/26, Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi 1927 nad., Francé Stelè, Monumenta artis Slovenicae I, 1935, II 1938, nad. Prav znatno je že število splošnih pregledov, orisov in monografij (I. Cankar, F. Stelè, V. Molé, V. Steska, J. Mal, K. Dobida, F. Mesesnel, rajni S. Vurnik, R. Ložar, M. Marolt, A. Vodnik, F. Šijanec, S. Mikuž itd.).

Ko zaključujem uvodno poglavje o pomembni delavnosti slovenske umetnostne zgodovine v času zadnjih dvajsetih let, naj osvetljujeva povedano dva značilna citata iz prispevkov k naši »zgodovini umetnostne zgodovine«. Rajko Ložar, Slovenska umetnostna zgodovina, Zbornik za umetn. zgod., XIV., 1936/37, str. 33.: »Umetnostna zgodovina je s tem korakom slavila osvoboditev umetnine od vseh spon neumetnostnih in neestetskih vidikov; ono, kar se je kronistom 19. stol. zdelo pri umetnosti glavno, namreč zanesljivo dani zgodovinski pisani vir, se je spremenilo v pripomoček, glavni vir raziskovalca pa je postala umetnina sama, ki je prej veljala za pripomoček.« — Francè Stelè, Na razpotju prve generacije slovenske umetnostne zgodovine, Zbornik za umetn. zgod., XIII., 1935, str. 96.: »Prvi slovenski rod si je že po naravni usmerjenosti in načinu znanstvene priprave svojih zastopnikov srečno razdelil vloge in je eden (n. I. Cankar) organiziral akademski studij umetnostne zgodovine, drugi (n. F. Stelè) varstvo spomenikov,

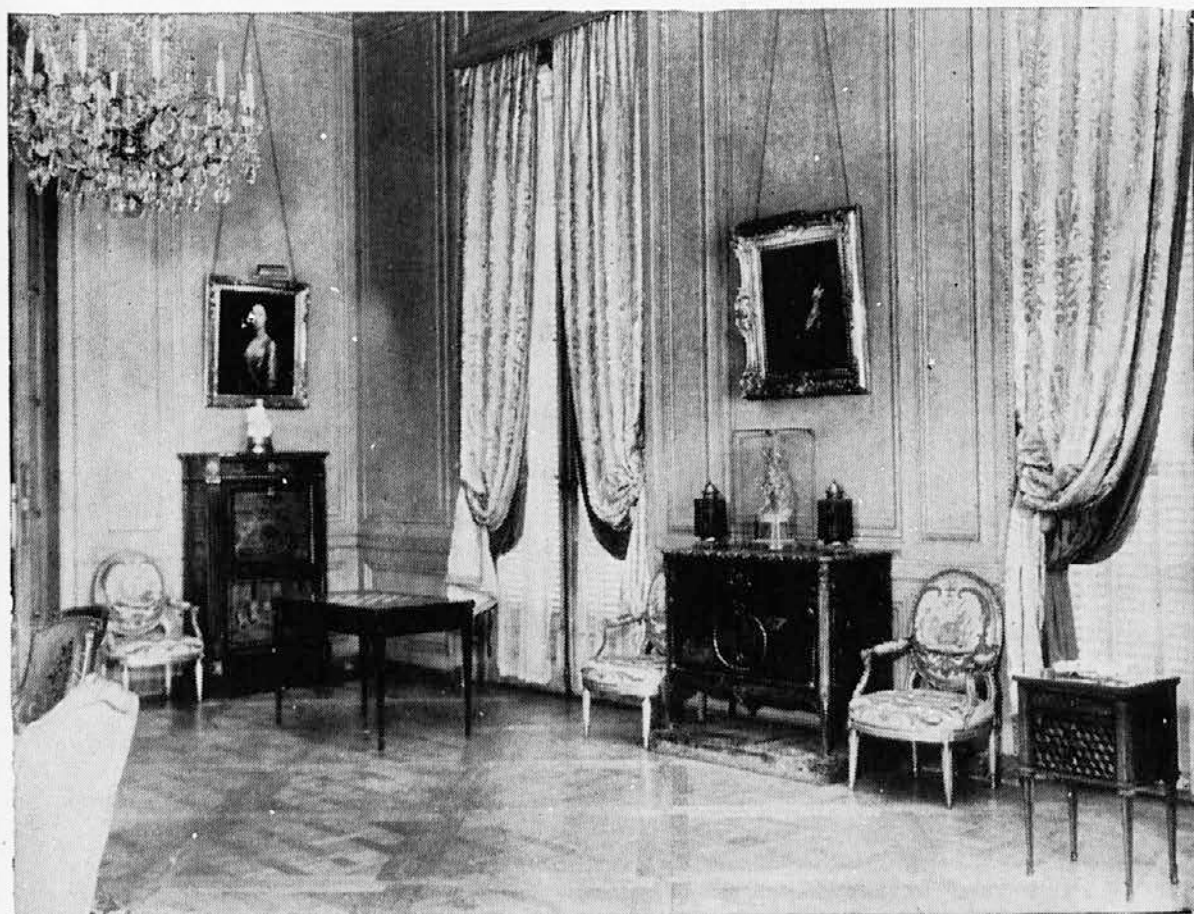

Narodni muzej za dekorativno umetnost v Buenos Airesu — Renesանčna dvorana

tretji (n. V. Molè) pa se je zasidral pri enem izmed glavnih sodobnih ognjišč slavistične znanosti v Krakovu. Tako oklepa obzorje slovenske umetnostne zgodovine umetnostni zapad Evrope, ki mu po svojem kulturnogeografskem značaju pripadata tudi Slovenija, domače spomeniško gradivo in slovansko bizantinski evropski vzhod. Ob veliki umetnosti zapada se bistrijo njena metodološka sredstva, po domačem gradivu je zasidrana v lastni zemlji, slavistične tendence porajajoče se slovanske umetnostne zgodovine pa utegnejo postati njena bodočnost, predvsem pa bi mogle obogatiti znanost o duhovni zgodovini lastnega naroda.«

I.

Razmeroma redka naseljenost Slovencev v goratem vzhodnoalpskem svetu, geografska razcepljenost kotlinskega ozemlja in neposredna sosesčina številčno

Narodni muzej za dekorativno umetnost v Buenos Airesu — Salon v slogu Ludvika XVI.

močnejših narodov, ki so v svojih osvajalnih težnjah segali preko lahko pristopnega in lepo prehodnega prometnega križišča, kakršno je po svoji legi Slovenija, so bila najusodnejša dejstva za zgodovino našega naroda že kmalu po prihodu. Po odhodu Langobardov iz Podonavja v Gornjo Italijo 568. so zasedli Sloveni, naši predniki, izpraznjene pokrajine ob srednji Donavi in na vzhodnih alpskih obronkih. Na severu in severozapadu so zadeli na Bavarce, na jugozapadu pa so zasedli kraške prehode in se spustili na rob langobardske furlanske nižine. Med slovenskimi deželami je padla prva Borutova Karantanija 743. pod nadoblast Bavarcev, ko so ti poslali Slovenom pomoč zoper Obre. Pod Franke so prišli Slovenci po padcu samostojne Bavarske. Moč frankovske države se je širila do Donave in z bavarsko frankovsko osvojitvijo slovenskih dežel pričenja doba pokristjanjevanja in germanske kolonizacije našega ozemlja, ki je tedaj etnograf-

Lutkarska umetnost v Parizu — Figura iz Grimmove pravljice

sko segalo na severu do Donave, torej onkraj severnih alpskih prelazov. Mejne krajine Karla Velikega so prve upravne partikularne tvorbe in več ali manj sledijo geografskim enotam, vendar pa obsegajo Slovence na enotnem državnem teritoriju. V času uporov Ljudevita Posavskega (819—22) izgube karantanski Slovenci svoje domače kneze, ki jih odslej nadomeščajo frankovski plemiči. Po Verdunski delilni pogodbi 843., ki je obnovila mejo med Italijo in vzhodnofrankovsko državo v smislu nekdanjih upravnih reform Ludvika Nemškega (828), se

Lutkarska umetnost v Parizu — Don Kihot in Sančo Pansa

že bolj in bolj vidno razlikujeta slovenski del pod naraščajočim nemškim vplivom in zapadno soško-jadransko ozemlje v bližini oglejske in beneške sfere, zamenjajoče starejše, bizantinske vplive v pomorskih mestih za nove romanske.

(Nadaljevanje)

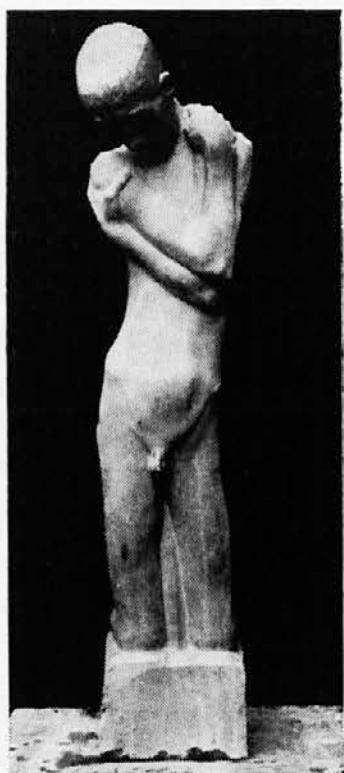
GREGOR PERUŠEK

O slikarju Perušku, slovenskem umetniku iz Amerike, nismo do letos prav nič vedeli. Šele ena izmed številnih letošnjega Doma in sveta nam ga je prvič predstavila v besedi in sliki in to baš toliko, da smo dobili približen pojem o tej zanimivi osebnosti. Kmalu zatem pa nas je naš amerikanski rojak sam prišel obiskat in nas potrdil v domnevi, da je v njem shranjen lep kos slovenskega kulturnega dela.

Ko je Perušek predavnimi leti odšel iz domovine, je odšel na ono stran morja tako rekoč brez nje. Kaj je vendar mogel mladi fant, ki ga je kmalu nato zaneslo k umetnosti, vedeti o naturi in življenju slovenskem, kaj o domovini in njenih križih in težavah in kaj je bil mogel dotedaj nabrati izkušenj? Bil je pač Slovenec in samo Slovenec in da je to bil, občutimo tudi danes spričo onih podob, katere so nam tu na vpogled: tangirajo nas v neki višji meri nego zgolj estetko, v njih je tudi kos našega poetičnega duha, naše folklorne mistike in našega naravnega občutja. A vendar je vse to jako malo izrazito, spričo indijansko-primitivnega miljeja, katerega te slike sicer predstavljajo in v katerem so nastale. In kako naj bi tudi bilo drugače! Vagabundovsko življenje dveh desetletij širom ameriških držav, borno plačana tlaka pri najrazličnejših podjetjih, samotarsko in divjini prirode izpostavljeno bivanje v pragôzdih gora so morale biti za mladega Peruška stvari, ki so mu domovino popolnoma otemnile, zlasti še, ko niti s slovensko naselbino v Ameriki ni imel nobenih stikov. In v vsem tem kaotičnem križarjenju križem sveta je imel Perušek en sam pravec, vselej en sam pravec: nagon oblikovanja, poklic, biti umetnik.

Zadnja Peruškova slika ob obisku stare domovine pred odhodom v Ameriko l. 1929. V sredi Perušek, na desni dr. Ložar, na levi M. Maleš.

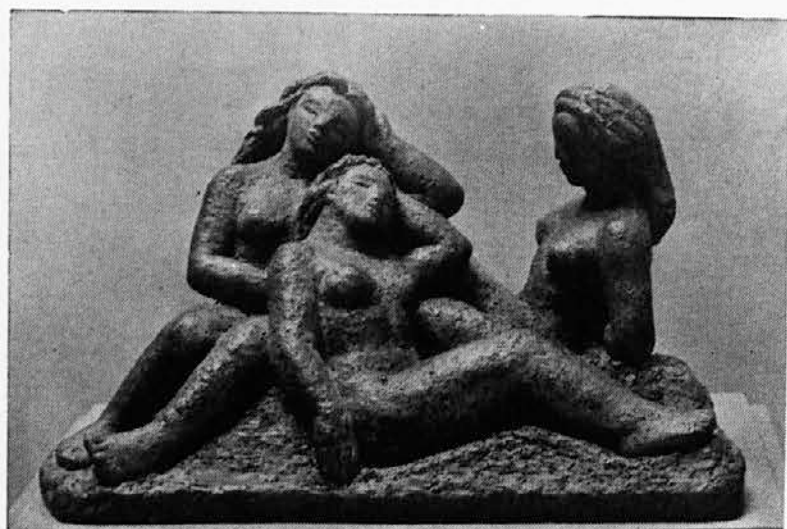

Georges Minne — Klečeči moški akt

Danes njegovih del še ne poznamo v originalih, nego le v fotografskih posnetkih in o njihovem umetniškem značaju mi ni zato mogoče reči besede. Dve, tri slike, ki so mi znane, pričajo o močni potenci; posebno so izrazita tihožitja, a če sodim po posnetkih krajinskih slik, so te nemara še močnejše. Eno na vsak način že danes lahko razberemo v njegovih del in o tem nas je potrdil še on kot človek: da imamo tu opravka s celo individualnostjo, z osebnostjo, ki je umetniških izrazil svest si gospodar.

Tekom kratkega bivanja v Ljubljani in na Dolenjskem se je Perušku jelo odpirati ono, brez česar je bil svoj čas šel v Ameriko: domovina. Da jo doživi, jo gre marsikdo in jo je šel Župančič nekoč iskat v tujino. Podoba domovine iz tujine torej. Pri Perušku pa imamo v početku opravka s tujino in kar bomo po njegovem povratku v Ameriko srečali v njegovem umetniškem delu, bo, sodim, podoba tujine iz domovine. In to doživetje utegne do dna spremeniti lice Peruškovih del, morda manj v onem, kar pripada skoro povsem tujini (to je dodelani slikarski stil), kot v onem, kar pripada čustveno obema. — Utegne, pravim, ker je Perušek domovino užival z duhom. On je ni, kakor navadni slovenski Amerikanec, meril s kilometri cestnih železnic, ni je cenil s številom taksijev ter z dolarjem, nego jo je motril skozi prizmo svojih misli in čustev, svojega prebogatega osebnostnega življenja. To pa je bila nam v stari domovini največja radost pri občeivanju ž njim.

Ob obisku Gregorja Peruška v domovini leta 1929. je dr. Rajko Ložar napisal gornji članek, ki smo ga zaradi aktualnosti ponatisnili. Zanimivo je zlasti, ker vsebuje izvajanja zgodovinarja umetnosti, ki pozna Peruškova dela v glavnem samo iz nebarvnih reprodukcij, pride pa do zaključka, da imamo vendarle opraviti z visoko kvalitnim slikarjem, čigar dela bodo gotovo zanimala tudi naše čitatelje. (Op. ur.)

Renée Vautier — Kompozicija z razstave v Parizu

Dario de Tuoni — Alojz Gradnik

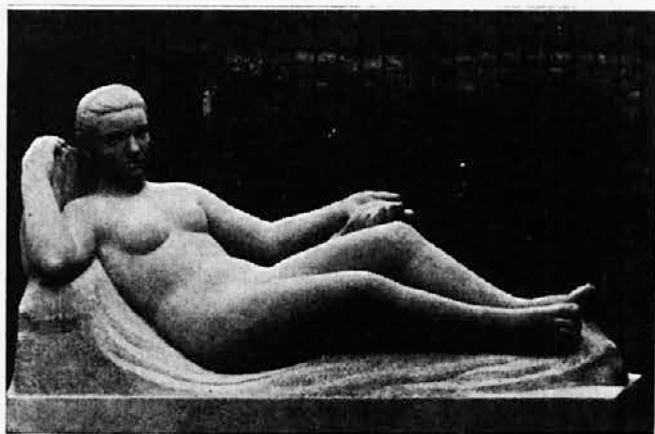
Trudnost

Še hodim, ali truden, nevesel
in proti cilju, ki mi znan še ni,
od tuge tilnik se mi že krivi,
čeprav korak mi raven je in smel.

Sam: ker življenje mi utehe vse
odvzelo je in večkrat hrepenim
po smrti in mi drug meglâ je dim
in že sivé ob čelu mi lasje.

Ob zori rože sem sadil, strnino
pa vlažno žanjem, zdaj se večeri
in vse krog mene senc so kolobarji.

In vendar še na ustih spev drhti
in k tebi gre skoz megle in mračino,
ko spiš in sanjaš le o svoji zarji.

Paul Cornet — Ležeči ženski akt — Pariz

Darío de Tuoni — Alojz Gradnik

Kras

Med kamenjem osušenim čop trave
bolj, me tolaži ko zelên dobrav:
sinû se čutim Krasa jaz, čeprav
rodil se nisem sred prsti te rjave.

Na njem raztepe burja vse prašine
medlečih misli in ko srd morjâ
razpeni se, mu ves naval željâ
njegovih besen buta ob pečine.

O Kras, v bledôsti ti prelestni svet,
če si v tesnobnih jamah poln skrivnosti,
v dolinah vendar se smehlja tvoj cvet.

Kdor je življenja skusil vse ostrosti,
ko večnemu se ti simbolu klanja
molčeče vztrajnosti in kljubovanja.

Pesem

Pogledal sem po njivi med plevicami.

A ni je, ni.

Moje matere več med plevicami ni.

In zdi se mi,

da pralica v soncu nič več ne blešči.

Pogledal sem na travnik za grabljicami.

A ni je, ni.

Moje matere med grabljicami ni.

In zdi se mi,

seno da na travniku več ne diši.

In stopil sem na polje za žanjicami.

A ni je, ni.

Moje matere več med žanjicami ni.

In zdi se mi,

da zlata nič več pšenica ni.

In šel za vodo sem med vrbami.

A ni je, ni.

Moje matere več med pericami ni.

In zdi se mi,

da voda mi nekaj skrivnostno šumi.

Nato med grobove je stekla stezica mi:

Le tiho postoj,

Prisluhni s srcem nad grob pred seboj!

Da, tukaj spi,

tvoja mati pod rožami v grobu spi.

Spomenik kralju

Na tleh, kjer kri se v kamen je strdila,
po tisočletju jezdec spet obstal je:
na jugovzhodu ga je moč rodila
in k jugu v silnem diru se zagnal je.

Na plemenitem žrebcu kralj naš jaše,
kot knez in vodja kaže pot nam pravo,
skoz vojno v mir krmari ladje naše —
tako si narod v bron vklesal je slavo!

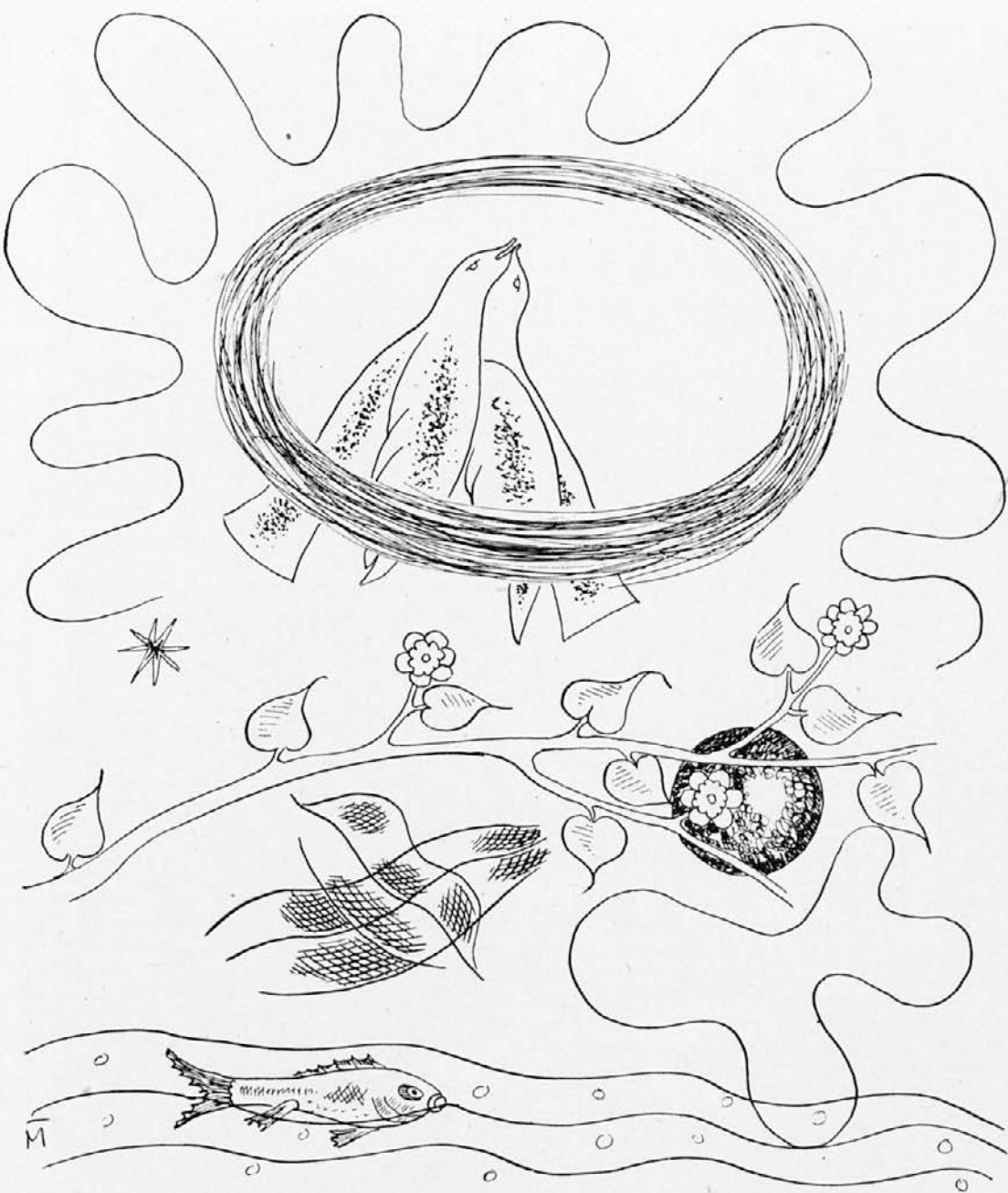
Čuj, zopet čas v obraz nam kruto bije —
ti v boj popelji borce domačije,
kar žezlo jih krog tebe verno zbira!

Od jugovzhoda jezdec privihral je,
na naših oškropljenih tleh obstal je,
na jug, na morje, pogled svoj upira . . .

ODLOMEK IZ „MAJA“

Bil pozen mrak je — prvi maj —
večerni maj — ljubezni čas.
K ljubezni vabil grlic glas
je tja v dehtečih borov gaj.
V ljubezni sanjal mah je tih,
lagál ljubezen grm je bel,
ljubezen slavec roži pel,
iz rože mil dehtel je vzdih.
Tam jezero v temàh gozdovja
šumelo nežno je, bolnó —
objemal breg ga je tesnó.
Žareča sonca nadsvetovja
so v krogih se neba zgrešila,
v solzàh ljubezni se svetila;
svetovi njih v nebo sijoče
kot v hram ljubezni večne šli so,
da vneti od ljubezni vroče
zgorijo v iskre vgašajoče —
v njih ljubljenci se spet našli so.
In polna luna je ta čas —
zdaj blede, zdaj svetlà, vsa taka
kot ljubica, ko ljubega čaka, —
zardela rožnato v obraz:
v vodàh si lica ogleduje
in v sé zaljubljena vzdihuje.
Blestijo sence se gradov,
primikajo se bliže, bliže,
in se v objemih niže, niže
v naročja spuščajo mrakov,
da z njimi v eno se zlijó.
Gre za drevesom v mrak drevó.
Ugasne v gôrah zadnji zor.
Tam stisne zdaj se k brezi bor
in k boru breza. Valček vrè
za valčkom v pôtok. Ljubi se —
v ljubezni maja — vse, prav vse ...

Pesem in ilustracija sta vzeti iz bibliofi'ske knjige K.
H. Mácha: Maj, ki jo je pos'ovenil Tine Debeljak,
opremil in ilustriral Miha Mačes. Izdala Bibliofilska
založba v Ljubljani.

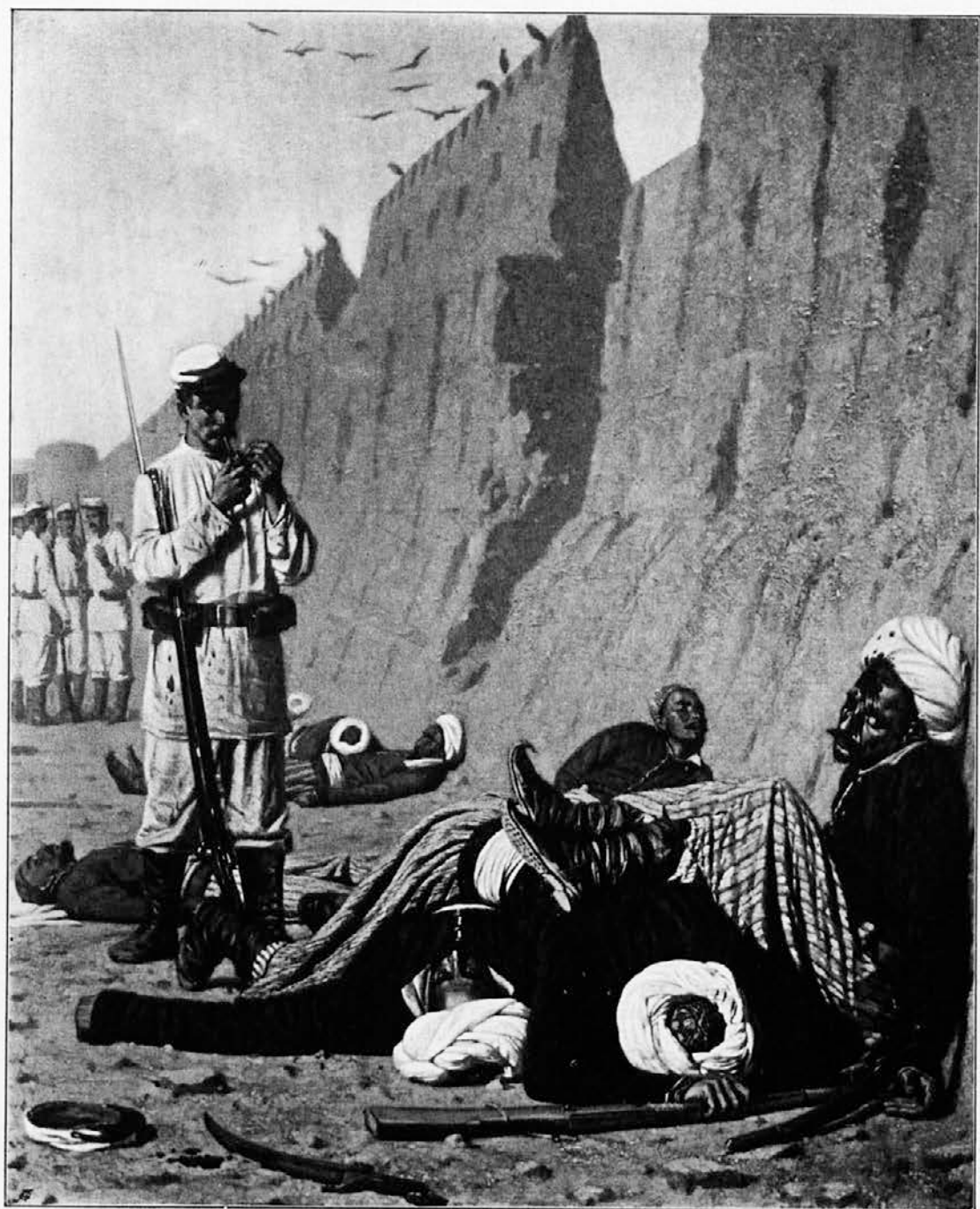

Miha Maleš — Ilustracija za Máchov: Maj

VASILIJ VASILJEVIČ VEREŠČAGIN

Zgodovinsko slikarstvo je imelo slavne zastopnike skoraj pri vseh evropskih narodih. Dobro so nam znana dela J. L. Davida, Delarocha in Delacroixa pri Francozih; pa Rethela, Menzla in Makarta pri Nemcih. Najgloblji vtis pa nam gotovo puščajo slike slovanskih zgodovinskih slikarjev, ki so se z vsem ognjem in navdušenjem oprijeli historičnega slikarstva. Med njimi gotovo vsakdo pozna zanešenjaškega, sijajnega Poljaka Jana Matejka, ki se je ves vživel v vlogo romantičnega slikarja zgodovinarja. Kadar govorimo o zgodovinskem slikarstvu, moramo tudi omeniti ime Rusa Vereščagina, ki se pa v marsičem razlikuje od zgoraj omenjenih.

Delo in življenje tega umetnika je silno zanimivo. Vasilij Vasiljevič Vereščagin je bil rojen leta 1842. v guberniji Novgorodski, kjer je imel njegov oče velika posestva. Po materi, ki je bila tatarskega pokolenja je podedoval izredno živahnost. Kakor sam piše v svojih »Spominih«, je na njegovo mlado dušo, predvsem vplivala njegova »njanja«, simpatični, tipično svojstveni ruski lik, ki nam ga je tako odlično pokazal in približal Puškin v svojem Onjeginu. Svoja otroška leta je preživel mali Vasja na deželi, v okrilju širne božje narave. Z osmimi leti je prišel najprej v kadetsko šolo, pozneje pa v pomorsko akademijo v Petrograd. Priprava na poklic pomorščaka mu je omogočila prvo potovanje z ladjo na zapad. Videl je prvič morje ob Finskem zalivu v Kronstadtu, ter spoznal Kopenhagen, Brest in Bordeaux. Druga takšna vožnja ga je dovela v London. Želja, da bi postal slikar, je bila v njem vedno močna, toda kljub odličnemu talentu, ki ga je pokazal že kot deček, (dovršeno je preslikal pred volkovi bežečo trojko, ki jo je videl upodobljeno na njanjini ruti) domači niti mislili niso na to, da bi sinko Vasilij postal slikar. Ko pa se je vrnil s pomorske vožnje v Anglijo, je končno dobil od očeta dovoljenje, da je dal slovo vojaški suknji in se posvetil svobodnemu poklicu slikarja. Z železno pridnostjo se je posvetil slikarskemu študiju ter šel na poučno potovanje v Francijo. Kmalu pa ga je pritegnila nase klasična dežela ruskih umetnikov Kavkaz, kjer je prebil v neumornem, resnem slikarskem pa tudi literarnem delu nad eno leto. Iz dežele divjih gorskih potokov in s snegom pokritih vrhov Kazbeka in Elbrusa je zopet odšel na zapad — v Pariz. Toda tu se nikakor ni mogel sprijazniti z duhovito, klasično hladnostjo mojstra J. L. Gêroma, mojstra na pariški umetniški šoli. Že od svojih mladih dni, je nosil Vereščagin s seboj na široko zasnovane načrte svojega dela in lasten umetniški nazor. Hrepenel je po novih, nenavadnih, slikarskih motivih. Zato je z veseljem sprejel leta 1867. ponudbo generala Kaufmanna, naj ga spremlja kot slikar na vojaški ekspediciji v Turkestan. Tu se ni odlikoval le kot spreten opazovalec in beležnik izredno pestrih vtisov, temveč tudi kot odličen vojščak, ko je z lastnim bojevitim vzgledom pod brezupnimi pogoji držal moralo od sovražnikov v Samarkandski citadeli zajete peščice Rusov. Zagonetna in skrivnostna polna dežela mu je nudila celo vrsto zanimivih pobud in prva razstava teh njegovih »Turkestanskih slik«, med njimi tudi mnogo skic, je vzbudila v Petrogradu mnogo zanimanja. Še enkrat je sam potoval v Turkestan ter prodril še globlje do kitajskega ozemlja, kjer se nehajo vsi stiki z evropsko kulturo. Svojevrstnost te dežele je zajel na pokrajinskih slikah iz Tčugutčaka. Nihanje vzhod-

, Vasilij Vasiljevič Vereščagin — Vojne trofeje — Tretjakovska galerija v Moskvi

zadaj je našlo zopet izraza v Vereščaginovem bivanju v Monakovem, takrat slavnem »slikarskem mestu«, kjer je v napornem večletnem delu dovršil slike, katerih osnutki so nastali v daljni Aziji. Leta 1874, je priredil v Petrogradu zopet razsežno razstavo svojih del. Slike iz te dobe se odlikujejo po izredno subtilnem slikarjevem opazovanju fiziognomije modelov. Prepričevalne so glave kozakov, žen iz Solona, Arabca, Sarta iz Male Azije, žene in moža iz step Srednje Azije, kirgiške žene, figura Kirgiza, lik burlaka z bregov Volge, postave kitajskih kavaléristov, vsiljivih orientalskih beračev, tarnajočih dervišov, napol spečih stražarjev mošeje, pogovarjajočih se Uzbekov, vživanju opija se predajajočih mož; pa buharskega Emirja s svojim spremstvom, ki ogleduje kup odsekanih glav Rusov. Iz naštetega vidimo, kako je prešel Vereščagin od najfinejših potankosti prešturirane, individualno podane posamezne figure do skupinskih kompozicij. Kako bogat je bil spored tega študija, je razvidno iz raznolikosti modelov. Odlična in strašna v svojem realizmu je ena najoriginalnejših Vereščaginovih slik »Procesija v Suših«, ki nam predločuje krvav verski obred fanatičnih Šiitov in grozo vzbujajoče figure samomučilcev. Pretresljiva je slika »Apoteoza vojske«, ki ima podnaslov »Vsem velikim osvajalcem preteklosti, sedanjosti in prihodnosti«. Pobuda je dal umetniku običaj azijskih samosilnežev, da so pustili nagromaditi odsekane glave svojih nasprotnikov kot spomenik svojih junaštev. (Tudi nam se je globoko vtisnila v spomin ta okrutna orientalska navada iz vsem znane pošastne Čele-kule). Vereščagin je naslikal piramido iz mrtvaških lobanj, ki jo obletavajo jate krakajočih ptic roparic. Delo je slikano s tolikim občutkom in prepričevalnim realizmom, da obliva človeka, zlasti v današnjih, od onih davnih po krvoločnosti nič manj strašnih dneh, mrzla zona. Omenjena slika je na začetku dolge vrste del, v katerih je hotel Vereščagin realistično, brez na videz sijajnega, v bistvu pa rafinirano organizirano morijo poveličujočega plašča herojstva pokazati edino pravo, grozotno lice vojske. (Ob pogledu na Vereščaginova dela se človek spomni Goyevih, v nebo vpiljočih »Desastres de la Guerra«). Vereščagin, sam neustrašen in pogumen vojak, je iz svoje ruske človečansko čuteče duše s prepričanjem videl v vojskovanju le žalostno neizogibnost, katere spačeni, krvavi obraz je mnogokrat gledal iz oči v oči. In zajel ga je v svojih slikah takšnega, kot v resnici je, vsem fantantom in zanešenjakom na kljub. Naslikal je »Smrtno ranjenega vojaka«, ki je v bojnem metežu odvrnil puško, se prijel z rokama za smrtonosno rano ter z obupnim klicem na pomoč teka venomer v krogu po polju, posejanem z mrtvci. S sliko »Pozabljeni«, ki predstavlja vojaka, ki so ga pozabili na bojni poljani v plen lačnim krokarjem, si je nakopal očitek, da je tendenciozen ter da je užalil rusko armado, dasi mu je v resnici šlo samo za obnovo dogodka, ki se mu je globoko vtisnil v dušo. Tako mu je bivanje na bojnem polju dalo tudi snov za slike »V zasedi« ter »Posredniki«. Lepoto orientalske arhitekture je zajel Vereščagin v svojih slikah prastare prestolnice Tamerlana, Samarkanda, odlična slika nastrojenja je »Grob Tamerlana in njegovih sinov« v notranjosti mošeje Gur Emirja. Kot izrezi iz resničnega življenja nas pretresejo »Samarkandski berači«, pa mozek pretresujoča slika jetnikov v strašnih, podzemeljskih mestnih ječah.

Vso ogromno zbirko Vereščaginovih mladostnih del je kupil za 92.000 rubljev umetnostni mecen, tovarnar Pavel Tretjakov v Moskvi. Od 1500 v Tretjakovski galeriji se nahajajočih slik, je bilo 130 Vereščaginovih olj, skic in risb. Tako je Vereščagin počasi postajal slaven. Toda zavist in zloba sta tudi njemu prizadejali mnogo nevršečnosti. Njegov glavni nasprotnik, Petrogradska akademija, v katere edino zveličavnost in imenitnost si je dovolil resno čelajoči in stremeči umetnik dvomiti, se je po stari vsesplošni praksi »herojsko« skrila za nepomembnim slikunom Tjutimurovom, ki je imenoval Vereščagina samo po denarju hlepečega Azijata, ki svojih slik niti ni naredil sam. Energičnemu umetniku je s pomočjo vdanih mu prijateljev uspelo, da je vsestransko ovrzel to grdo, zlohotno natalcevanje. Po uspehu doseženem z razstavo, se je napotil Vereščagin na ekspedicijsko potovanje v Indijo, v območje Himalaje. Neumorno je s svinčnikom in čopičem beležil svoje vtise, v obliki zanimivega dnevnika, pa je skupno z ženo, ki ga je spremljala na težavni poti, literarno zabeležil svoja doživetja. Proučevanje silno zanimive dežele in njenih prebivalcev, zlasti budistov,

je zadržalo umetnika, kljub izrednim telesnim naporom, v Indiji več kot eno leto. Leta 1876. ga je zopet pritegnil Pariz. Naselil se je v Maisons-Lafitte, kjer si je uredil dva lepa ateljeja. Tu je dozorel Vereščaginov načrt, da naslika zgodovino Indije v desetih ogromnih slikah. Dovršil pa je samo velikansko sliko slavnostnega prihoda angleškega prestolonaslednika v Indijo. Na njej je upodobil vse razkošje in eksozotiko orientalskega bogastva. Bizarni templji Hindov tvorijo ozadje slovesnega spreveda, v katerem vidi gledalec bogato nališpane konje in slone ter Evropejce v sijajnih uniformah, poleg Indijcev, v fantastičnih, z biseri in dragimi kamni preobloženih oblačilih, z izbranim orožjem v rokah. Kljub izredni dekorativnosti, je slika izdelana z vso le mogočo skrbnostjo do najdrobnejših detajlov. V široko koncipirano umetniško snovanje pa je nenadoma posegel pričetek rusko-turške vojne. Vereščagin je odhitel na bojišče, da bi s skicirko in svinčnikom v roki dobil odgovor na moreče vprašanje, ki si ga je prav po slovansko stavil vedno znova: »Kaj je vojska?« Kmalu v začetku sovražnosti je bil ranjen. Rana se mu je kmalu zacelila, toda zaradi raznih homatij je izgubil del svojih dragocenih skic, ki jih je bil izvršil prav med bojnim metežem, včasih v smrtni nevarnosti. Ker je bil v prijateljskih odnosih z generalom Skobelevom, je imel popoln vpogled v življenje na bojišču. Vereščagin je tudi upodobil generala Skobeleva, ko jaha po sijajni bitki pri Šeinovu v veselem diru, z besedami zahvale na ustih mimo svojih čet, in kako mu vojaki odzdravljajo z navdušenim vzklikanjem in metanjem čepic v zrak. (Na razstavi v Petrogradu je baje Skobelev pred pravkar omenjeno sliko venomer objemal Vereščagina in vzklikal: »Vasilij Vasiljevič, kako te ljubim!«) Ta slika je ena izmed redkih, v katerih je Vereščagin iz dogodkov v vojni zajel vesel moment. Trpljenje ruskih vojakov v strašni balkanski zimi je najzgovorneje prikazal v trilogiji: »Na prelazu Šipka vse mirno«. Na prvi sliki vidimo ruskega vojaka, ki stoji krepko na straži s puško na rami v pošastni, ledeni pustinji. Na drugi sliki mu že pojemajo moči, zlezal je vase, sneženi metež pa vse huje divja okrog njega. In na tretji sliki se je zgrudil v zavratno, kristalnočisto gmoto snega, ki ga napol prekriva kot hladen mrtvaški prt. Na drugi sliki móli vojak ob visoko zasneženih grobovih svojih tovarišev, tam gori na višinah prelaza Šipke. Vso tragiko te vojne je zajel Vereščagin v slikah »Pred bitko«, »Po bitki«, »Transport ranjencev« in v najpre-tresljivejši »Blagoslavljanje padlih«, na kateri daje ruski svečenik, v dostojanstvenem pravoslavnem ornatu, s solzami v očeh poslednji blagoslov nepreglednim vrstam padlih rojakov. Ciklus slik iz rusko turške vojne je razstavil Vereščagin v Petrogradu leta 1880. Kralj Aleksander II. je ob pogledu nanje rekel: da »je Vereščagin podal vse tako, kot je res bilo«. Zbirka je potovala na razstave v Pariz, Dunaj, Berlin, Bruselj in Budimpešto, ter je povsod dosegla izreden uspeh. Vereščagin je odšel nato zopet v Indijo, leta 1844. pa v Sirijo in Palestino, v deželo Odrješnikovo. Svoje vtise je pričaral na platno v zbirki 52 slik, katerih motivi so vzeti iz biblije. Najzanimivejša med njimi je nedvomno »Salomonov zid«, ki predočuje Žide, ki so prišli iz vseh krajev na to zgodovinsko mesto tožiti in objokovat svojo usodo. Kako je Vereščagin naslikal Salomonov zid, je prava mojstrovina. Vsak posamezen kamen je slikan z največjo skrbjo in podan točno v barvi in obliki, kakršen je v resnici. Ob gledanju te slike spoznamo resničnost izreka. Da »tudi kamni lahko govorijo«. Zanimivo je, kakšen je Kristusov lik v Vereščaginovi upodobitvi. Umetnik se ni mogel odločiti za idealiziranje ter je podal Odrješnika povsem realistično, pač ruskega, vsakomur razumljivega Kristusa, kot sta ga pojmovala Tolstoj in Dostojevski. Na Dunajski razstavi pa je bilo prav to človečansko pojmovanje Odrješnika, kamen spodrtike dunajskemu nadškofu, ki je proglasil Vereščaginove slike Kristusa za žalitev vseh dobrih katoličanov. Dogodek je značilen kot dokument večnih nasprotij med zapadnim in vzhodnim načinom verskega čustvovanja.

Važen odlomek v slikarskem delovanju Vereščagina je njegov ciklus slik: Napoleon v Rusiji. Prav tako kot je Tolstoj v svojem literarnem delu pokazal Napoleonovo osebnost kot podrejeno kolesce v neizogibnem toku dogajanja, je tudi Vereščagin poskusil naslikati francoskega cesarja v Rusiji takšnega kot je bil, brez običajnega legendarnega poveljevanja. Kakor Tolstoj, se tudi Vereščagin predvsem ogiblje vsakršnemu

idealiziranju. Pokazal nam je figuro Napoleona, vse prej kot dostojanstveno, skrbno zavito v kožuvinast plašč in kučmo, da si predvsem obvaruje telo pred strašno rusko zimo, pred tisto zimo, ki je napravila tako nenaden elementaren konec vsem blaznim osvojevalnim načrtom. Takšnega ga vidimo na »Umiku«, ko mora mogočni cesar hoditi peš s svojim spremstvom, da mu ne bi odmraznili premrazeni udi. Vse naokrog pa smrtna tišina strupene zime, ki je z nepreglednimi množinami snega zakrila ali vsaj prikrila vso grozoto kaotičnega umika. Človeško podan je Napoleon na gričih pred Moskvo, kjer zaman nervozno pričakuje odposlanstvo ponižnih bojarjev. Slika se zdi psihološko odlično zajeto dopolnilo Tolstojevemu mojstrskemu opisu prav istega dogodka v »Vojni in miru«. Najvernejše prikazovanje elementarnih katastrof, ki so kot urók visele nad usodo Napoleonovega ruskega pohoda, je Vereščaginova slika divjajočega snežnega viharja »Na pohodu«, pa »Goreča Moskva«, kjer nam pokaže cesarja na notranji strani Kremskega zidu, preko katerega skačejo žareče iskre. Samozavestno jaha mimo nas v spremstvu svoje garde na sliki »Povratak iz Petrovskega parka«? sključen in neodločen, prav nič imperatorski pa sedi pred nami na sliki: »Nazaj ali naprej?«, ki nam ga kaže v nizki, leseni ruski koči v Gorodnaji, kjer je sklical svoje maršale na posvetovanje. V negotovosti si je z obema rokama podprl glavo, spremstvo pa stoji v spoštijvi daljavi v mučnem molku. Opazovalec kar čuti, kako se je ustavil gigantski stroj, ki je pognal v tek ves ta zapleteni bojni pohod. Zaskrbljen in zamišljen sedi pred nami veliki Napoleon na sliki: »Na postaji — Slabe vesti iz Francije«. Cesar se je ustavil v majhnem kraju, kjer so mu uredili sobo v vaški cerkvi. Zdaj ga gledajo s sten profaniranega svetišča kot živi tožniki zatemnele svetniške podobe, tajinstvene in grozeče v svoji bizantinski okorelosti in veličastnosti. Ne vem, če je še kje tako odlično, s tako skromnimi in vendar umetniškimi sredstvi podano nasprotje med zapadom in vzhodom. Isto razpoloženje veje iz slike »Uspenski cerkev« v Moskvi, ki jo je Napoleonov ukaz spremenil v hlev. V staroslavnem svetišču, kjer so kronali ruske cesarje vidimo konje in krmo, eden izmed navzočih vojakov kadi, ne meneč se za svetost kraja, drugi pa celo lomijo dragoceno kamenje iz pozlačenega ikonostasa. Vereščagin je upodobil Napoleona na vseh drugih slikah v zimskem plašču in kučmi, le enkrat ga je naslikal tudi v uniformi, ki jo je običajno nosil in v kateri so ga tudi običajno slikali. (Guérin, Isabey). Imperatorjev obraz je podal Vereščagin v profilu, globoka zamišljenost in zaskrbljenost se zrcalita na njem. Rusija je pač trd oreh, tudi za zmage pijane Napoleone! Nedvomno je Vereščaginovo podajanje vsemu svetu znanega Korzičana samorastlo in zanimivo ter predvsem psihološko utemeljeno. Vrsta slik »Napoleon v Rusiji« pa je mikala Vereščagina tudi zato, ker je moral upodobiti rusko zimo. Vestno je hodil slikat ob najhujšem mrazu v zimske gozdove in se uril v slikanju čudovite, bele materije. Odlična zimska in snežna študija je slika s sicer tragično vsebino »Usmrtilcev nihilistov« v Petrogradu. Težki oblaki in goste snežinke zastirajo sivo zimsko nebo. Pod Vereščaginovim veščim čopičem pa se snežne mase, tik preden padejo na zemljo in na kože radovednih gledalcev spremene v bele pike in zvezdice. Ob koncu naj še omenim prekrasno Vereščaginovo sliko Moskve. Kot dober Rus, ki je nadvse ljubil »Matuško Moskvo«, je z vso ljubeznijo naslikal pogled na Kreml v zlatem poletnem soncu. Daleč naokrog se blesti nad kupolami in stolpi Kremskih stavb najvišji zvonik Ivan Veliki.

Vereščagin je umrl leta 1904. Po pestrem življenju, bogatem na delu in dogodivščinah se je potopil za časa obleganja Port Arturja z ladjo »Petropavlovsk« pred to trdnjavo.

Vereščaginov pomen je predvsem v njegovem odkritosrčnem realizmu. Pri njegovem ustvarjanju ga je poleg načela lepote in dobrote vodila na prvem mestu želja, da bi pokazal svetu vojsko, to globoko brezno strahot in gorja, ki ga je poznal iz lastne izkušnje, takšno kot v resnici je. Njegove slike so močne, resnične umetnine, obenem pa tudi glasna obtožba proti barbarstvu vojskovanja, ki ga noben še tako spreten zagovor ne more omiliti ali opravičiti. In v tem humanitarnem poslanstvu je najvišja odlika človeka in umetnika Vereščagina, daleč preko meja svoje širne domovine znanega ruskega slikarja.

Maksim Gaspari — Umetnik in kritik

Kdor jih vidi, vsak drugače slike moje sodi.
Eden hvali in spet drugi vpije: »Fej te bodi!«
Ta veli mi: »Slikaj pokrajine!«, oni: »Portretiraj!«,
tretji bil bi bolj prijatelj novi modi.
Bo prijetna morebiti temu ekspresija,
oni bo pa rekel: »Kaj za Malešem ne hodi?«
Za elito bodo moje slike prekmetavske,
al' pismarji porekó, da jih je vdihnil zlodi . . .
Jaz pa tebi srce moje želel sem dopasti,
drugih nisem prašal, kaj se njim po glavi blodi.

Prosto po Prešernu
M. Gaspari.

Emanuel Vidović — Slikarsko tihožitje

IZ UMETNIŠKEGA SVETA

D. Francè Stelè, vseučilišni profesor in zaslužni slovenski umetnostni zgodovinar je bil v juliju izvoljen za rednega člana Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Odličnemu znanstveniku želimo tudi v naši najvišji kulturni ustanovi obilo uspeha!

Henrik Smrekar je priredil v juniju v galeriji Obersnel kolektivno razstavo svojih del: olj, risb, grafike itd., s katerimi je do dobra napolnil razpoložljive prostore. Razstava je vzbudila obilo pozornosti in zanimanja pri občinstvu.

Pregled reproduciranih del

Gregor H. Perušek, je bil edini slovenski slikar večjega slovesa v Ameriki.

Dne 7. junija 1940 ga je v Clevelandu zadela srčna kap, ko je delal v poslopju Arts and Crafts na novem slikarskem projektu. Ravnateljstvo Slovenskega narodnega doma, kjer je imel P. tudi slikarsko delavnico in stanovanje, mu je izkazalo zadnjo čast s tem, da mu je postavilo mrtvaški oder v avditoriju Doma, iz katerega je bil 10. junija pogreb ob veliki udeležbi clevelandskih Slovencev. Perušek si je v Ameriki pridobil velik sloves na številnih razstavah, njegove slike se nahajajo v več ameriških umetnostnih zbirkah in krasijo domove stoterih slovenskih domov v Ameriki. Vodil je v Clevelandu tudi več let šolo za slikarsko umetnost, ki so jo zlasti obiskovali naši mladi rojaki iz bližnje in daljne okolice Clevelanda.

France Gorše — Bronasta plastika kmetice, ukradena na zadnji razstavi
Cvijete Zuzorić v Beogradu

V. V. Vereščaginova slika »Vojne trofeje« spada v skupino tako imenovanih »Turkestanskih slik«, ko se je slikar leta 1867. udeležil z generalom Kaufman-

nom ruske ekspedicije v Turkestan (glavno mesto Samarkand). Slika pet in dvajsetletnega mojstra ima že vse odlike Vereščaginove pretresljivo prepričevalne umetnosti.

Stevan Bodnarov — Portret dame

Globoko nas prevzame zlasti kontrast: ob mestnem zidovju mrliči, ranjenci premaganih domačinov in čudno apatični, brezbržni vojaki zmagovalci. Vojak si mirno in skrajno ravnodušno prižiga pipo, na njegovi obleki se še poznajo sledovi krvi, drugi vojaki v ozadju mirno govoré med seboj, kot bi se ne bilo nič zgodilo. Visoko nad obzidjem krokariji, obligatni predmet Vereščagovih vojnih slik. Slika napravi neizbrisen vtis in je dobro vidna umetnikova

tendenco uprizarjati vojne dogodke ne kot zmagoslavje, marveč vzbujati gnus pred vojnimi strahotami vseh časov.

Narodni muzej za dekorativno umetnost v Buenos Airesu je bil svečano odprt 1937. leta in spada med najlepše umetnostne zbirke tega mesta, v katerem je tudi jugoslovansko poslaništvo (poslanik dr. Izidor Cankar). Muzej so namestili v novo preurejenem hotelu, ki ga je sezidal francoski arhitekt René Sergent in

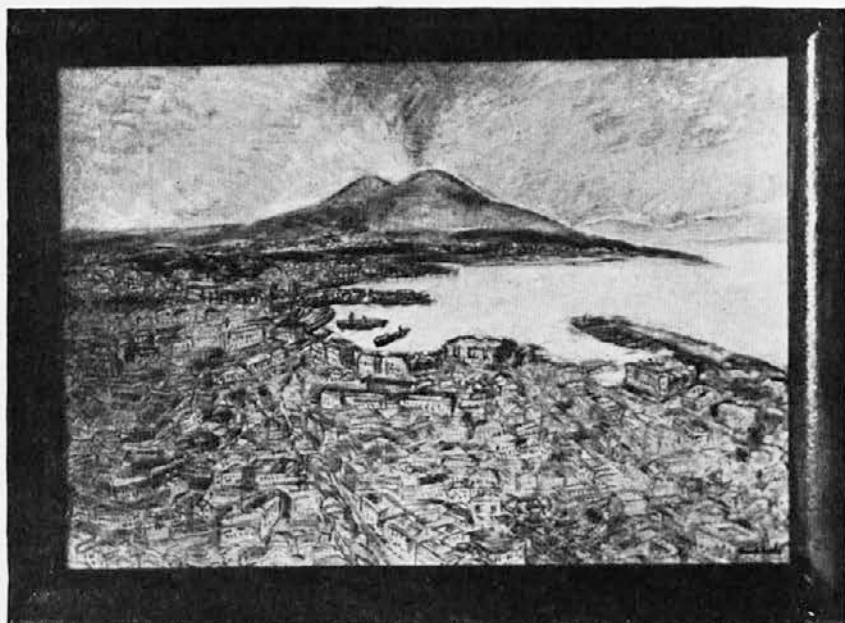
Nikola Bešević — Studija glave

ima veliko zbirko zlasti francoskih mojstrov. Zelo lepe so notranjščine s primeri posameznih stilnih dob, tako impozantno renesančno dvorano in pa bolj intimni salon iz dobe Ludvika XVI., ki jih objavljamo.

Lutkarska umetnost je tudi pri Francozih na zelo visoki stopnji in splošno priljubljena. V 18. stol. je dosegla poseben razmah z lutkami na žicah, ki so jih kasneje izpodrinile enostavnejše lutke, ki se oblačijo na roke, v novem času pa je ponovno dosegla prave triume starejša lutka na žicah, ki zahteva mnogo večjo tehnično spretnost igralca.

Ugledni slikarji in kiparji, zlasti dame, so se posvetili tej intimni, a zelo ljubki panogi umetnosti. Dva taka primera mojstrsko izdelanih lutk objavljamo, zlasti odlična sta »vitez klaverne postave« Don Kihot in njegov zvesti sluga Sančo Pansa.

George Minne, rojen 1866. leta je najslavnejši od živčih belgijskih kiparjev. Študiral je najprej arhitekturo, zatem se je posvetil slikarstvu, dokler se ni končno odločil za kiparstvo, ki ga je doštudiral na akademiji v Gandu. Na prvih razstavah mu je kritika očitala, da ni brezoblično kiparstvo še nikoli ustvarilo takih okostenelih fi-

France Kralj — Motiv iz Neaplja

gur, posamezna dela so kritiki celo označili za »smešne embrije«. Navduševali pa so mladega umetnika francoski pisatelj Verhaeren, zlasti pa Rodin, ki mu je v Parizu 1891. leta povedal, da je na pravi poti z besedami: Delajte! Uspeli boste! Rodinovo mnenje o mlademu možu je bilo pravilno, uspehi niso izostali in danes je Minne eden najbolj slavnih sodobnih kiparjev, ki je zastopan s svojimi deli v vseh svetovnih galerijah. Ilustriral je tudi več literarnih del Maeterlincka, od katerega se je pozneje zaradi svoje globoke religioznosti ločil.

Do izbruha sedanje vojne je bil Minne profesor na akademiji v Gandu, njegova sedanja usoda ni znana.

Iz zadnjih pariških razstav objavljamo dela zelo znane kiparke Renée Vautierove in kiparja Paula Corneta, ki sta bila stalna gosta vseh večjih razstav v Franciji.

Emanuel Vidović, ki je našim čitateljem znan, je z uspehom razstavljal tudi na zadnji prvi letni razstavi hrvatskih umetnikov v Zagrebu. Kritika je zlasti poudarila njegovo edinstveno interpretacijo zatišij in

lirično občutenih notranjščin, ki kažejo na umetnika s profinjeno slikarsko kulturo.

Z zadnje razstave »Cvijete Zuzorić« v Beogradu objavljamo dela Nikole Beševića in Stevana Bodnarova, obeh iz Beograda. Prav na tej razstavi je bila ukradena iz razstavne dvorane tudi plastika v bronu »Kmetica« Franceta Goršeta, ki je do danes še niso našli. Med Slovenci je poleg drugih razstavil 2 olji (med njimi motiv iz Neaplja) in 1 žgano glino France Kralj.

Dario de Tuoni je bil rojen l. 1892. in živi kot profesor v Trstu. Njegove pesniške zbirke so Sonetti azzuri (1936), Ametiste (1937) in Carso (1938). O zadnji zbirki smo poročali tudi v naši reviji (II, 166). Glej tudi avtorjev članek o sodobni umetnosti v Julijski Krajini (Umetnost II, 99).

Milenko D. Gjurić, znani hrvatski grafik je izdal v Zagrebu v drobni knjižici ponatis domačih in tujih kritik njegovega dela, z nekaterimi reprodukcijami in 16 fotografskimi posnetki (Založba knjigarna A. Čelap v Zagrebu).

Letnik V. 1. št. september 1940.

Kot najbolj primerno darilo za vsako priliko

Vam priporočamo našo bibliofilsko izdajo:

Karel Hynek Mácha — Maj

Poslovenil Tine Debeljak. Ilustriral in opremil Miha Maleš. Knjiga je izšla v bibliofilski numerirani izdaji v dvestopetdesetih izvodih. Knjigi je priložena signirana izvirna ročna gravura pesnika K. H. Máche, ki je napravljena po novo odkriti lastni pesnikovi karikaturi in novih znanstvenih ugotovitvah o pravi podobi pesnika (prof. Malý). Ilustracije so v prvem delu knjige cinkografije po perorisbah, v drugem izvirni linorezi in v tretjem izvirne ročne gravure. Knjiga je tiskana na pravem lahkem antičnem papirju, vezana v polusnje in v domače platno. Cena 260 din. Dovoljeno je tudi odplačevanje v rednih mesečnih obrokih.

Bibliofilska založba, Ljubljana, Pod turnom 5.

Narodna tiskarna

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5

IZVRŠUJE RAZLIČNE MO-
DERNE TISKOVINE OKUS-
NO, SOLIDNO IN POCENI

TELEFON ŠT. 31-22 – 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

JE NAJVEČJI SLOVENSKI PUPILARNOVARNI DENARNI ZAVOD
DOVOLJUJE POSOJILA
NA MENICE IN VKNJIŽBE

ZA VSE VLOGE IN OBVEZE
HRANILNICE JAMČI

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA